Вып. 6. С. 236; Памятная книжка Минской губернии на 1915 год. Мн., 1914. Отд. IV. С. 76.

7. НГА РБ. Ф. 21. Воп. I. Спр. 111. Ч. 2. Л. 519.

8. Сведения о количестве скота в 1900 г. по данным волостных правлений и уездной полиции. СПб., 1901.

9. Материалы к пересмотру торгового договора с Германией. СПб., 1912. Вып. IV.

10. Статистические таблицы Российской империи за 1856 год. СПб., 1858. С. 11, 13, 35, 69, 71; Отчет по ветеринарной части в России за 1911 год. СПб, 1914. Приложение. С. 14.

SUMMARY

The article is dedicated to developing of sheep-breeding of nobility in period of capitalism. It is shown in article the gradually turning of sheep-breeding from consumer to trade branch.

УДК 947.0857(476)

М. М. Забаўскі

САЦЫЯЛ-ДЭМАКРАТЫЧНЫЯ І НАРОДНІЦКІЯ ПАРТЫІ І ГРУПОЎКІ НА ВЫБАРАХ У III ДЗЯРЖАЎНУЮ ДУМУ РАСІІ (1907 г.)

Некаторыя аспекты вылучанай тэмы разглядаюцца ў працах А. І. Брыгадзіна [1], манаграфіях А. С. Караля [2] і І. Салашэнкі [3]. Ход выбарчай кампаніі ў III Думу ў заходніх губернях і пазіцыі дэпутатаў ад Беларусі аналізуе В. Біч [4].

У прапануемым артыкуле ставіцца мэта на падставе архіўных матэрыялаў, першакрыніц, перыядычных выданняў больш поўна раскрыць пытанні ўдзелу ў выбарчай кампаніі 1907 г. сацыял-дэмакратычных і народніцкіх партый і групоўак у Беларусі, вызначыць спецыфіку іх дзейнасці ў краі.

Скліканая 21—23 чэрвеня 1907 г. для абмеркавання тактычных пытанняў у сувязі з трэцячэрвеньскім пераваротам і выбарамі ў III Дзяржаўную думу, III канферэнцыя РСДРП (Другая Агульнарасійская) канчаткова вызначыла тактыку бальшавікоў у перыяд выбараў.

Па пытанню магчымых выбарчых блокаў III канферэнцыя РСДРП указала, што «пры пагадненнях» аб блоках сацыял-дэмакраты павінны кіравацца адносінамі да партыі па ступені іх дэмакратызму ў наступнай паслядоўнасці: 1) сацыялісты-рэвалюцыянеры, 2) народныя сацыялісты, 3) трудавікі, 4) кадэты.

Прычым на першай стадыі выбараў сацыял-дэмакратыя выступае на выбарах самастойна, не заключаючы выбарчых пагадненняў (пры паўторнай балаціроўцы дапускаліся пагадненні з усімі партыямі, што былі болын левымі, чым кадэты. На другой стадыі — з усімі партыямі рэвалюцыйнымі і апазіцыйнымі да кадэтаў уключна).

Такім чынам, стваралася магчымасць уступаць у блок у першую чаргу з эсэрамі, у далейшым — з партыямі «народных сацыялістаў», затым — трудавой групай і, нарэшце, з кадэтамі. Пры гэтым падкрэслівалася, што выступаць разам з кадэтамі можна ў выпадку, калі на выбарах не ўдалося атрымаць неабходнай большасці ці паўстала мэта перамагчы чарнасоценцаў і акцябрыстаў [5].

Арганізацыі РСДРП рыхтаваліся да выбараў, кіруючыся рашэннямі III канферэнцыі РСДРП. Між тым летам 1907 г. былі разгромлены ці аслаблены набегамі паліцыі партыйныя арганізацыі ў Мінску, Гомелі, Віцебску, Оршы, Магілёве, Смаргоні, Мазыры, Пінску ды іншых гарадах [6]. К пачатку верасня 1907 г. пры дапамозе ЦК партыі была адноўлена і разгарнула актыўную дзейнасць Мінская група РСДРП. Начальнік мінскага ахоўнага аддзялення ў кастрычніку данёс у дэпартамент паліцыі, што «асабліва сур'ёзнай увагі патрабуе мінская арганізацыя РСДРП» [7]. Яе члены аказвалі дапамогу ў наладжванні агітацыйнай работы партыйным групам Бабруйскага, Слуцкага, Навагрудскага, Барысаўскага і Рэчыцкага паветаў [6, с. 298].

ЦК РСДРП падтрымліваў пастаянную сувязь з мясцовымі партыйнымі арганізацыямі ў заходніх губернях. Віленская арганізацыя РСДРП атрымала з Пецярбурга 15 фунтаў праекламацый «Выбарчая платформа РСДРП» [8].

У ёй гаварылася: «Хто разагнаў II Думу і здзейсніў 3 чэрвеня 1907 г. вялікае злачынства над народам, забраўшы ў сялян, рабочых і гарадской беднаты болыпую частку тых мізэрных выбарчых правоў, якімі яны валодалі... Гэта зрабіў урад, які падтрымліваюць усе правыя партыі — «Саюз рускага народа», акцябрысты ды інш.» У гэтым дакуменце бальшавікі заклікалі працоўных весці барацьбу не толькі з самадзяржаўем, рэакцыйным урадам, правымі партыямі, але і «са здрадніцкай палітыкай ліберальных партый». Дэкларацыя заканчвалася словамі: «Тры дарогі перад вамі, грамадзяне! Адна дарога — дарога ўрада, накіраваная да бяспраўя. Другая дарога — гэта шлях мірнай здзелкі са старой уладай, прапанаваны кадэтамі. І, урэшце, трэці шлях — арганізацыя народных сіл для рашучай барацьбы з самадзяржаўем, на які заклікае

СДРП» [9]. У лістападзе 1907 г. прадстаўнікі Пецярбургскага камітэта РСДРП наведалі з агітацыйнымі мэтамі некалькі гарадоў Паўночна-Заходняга краю, у тым ліку горад Гродна [10].

Галоўнай формай работы партыйных арганізацый у масах была вусная прапаганда і распаўсюджванне лістовак. За ўтойванне нелегальнай літаратуры ў чэрвені 1907 г. быў асуджаны селянін вёскі Дукоркі Ігуменскага павета Мінскай губерні А. Гуло [11]. Паліцыя захапіла склады рэвалюцыйнай літаратуры ў Віленскім павеце [12]. У верасні за распаўсюджванне пракламацый РСДРП, у тым ліку і «Выбарчай платформы РСДРП», у мястэчку Лоеў Рэчыцкага павета былі арыштаваны Б. Фейгін, Ш. Хракоўскі ды інш. [13].

Ячэйкі Мінскай акруговай сялянскай арганізацыі пры РСДРП у другой палове 1907 г. вялі агітацыйную дзейнасць у вёсках Навагрудскага і Ігуменскага паветаў. Распаўсюджванне пракламацый РСДРП у ліпені займалася сялянская арганізацыя ў мястэчку Нова-Свянцяны Віленскай губерні [12].

Калі бальшавікі разглядалі Думу як трыбуну для выкрыцця сутнасці ўрада, чарнасоценных партый, лібералаў, то меншавікі лічылі, што ў «перыяд незавершанай рэвалюцыі Дума павінна адыграць ролю цэнтра і кіраўніка рэвалюцыйнай барацьбы» [14]. Лідэры меншавікоў не верылі ў магчымасць нелегальнай работы і дабіваліся права на легальнае існаванне сацыял-дэмакратыі, заклікалі да пагадненняў з лібераламі.

У Беларусі меншавікі-ліквідатары, выступаючы супраць нелегальных сацыял-дэмакратычных арганізацый, сцвярджалі, што мясцовы пралетарыят варожа ставіўся да падпольных партыйных арганізацый, а сацыял-дэмакраты «бяздзейнічаюць, ... ныя абыякавасцю мас» [15].

У заходніх губернях ліквідатарства (імкненне спыніць падпольную дзейнасць) прапаведавалі і бундаўскія арганізацыі. Нелегальная дзейнасць згортвалася. Галоўная ўвага акцэнтавалася на легальнай культурна-асветніцкай дзейнасці ў «нацыянальным духу»: арганізацыі клубаў, таварыстваў адукацыі і ... [16]. У той жа час члены ЦК партыі Р. Абрамовіч, ... Лібер, Л. Нойах разглядалі дзейнасць у легальных прафсаюзах і культурных таварыствах як цэнтральны напрамак бундаўскай работы, а ў нелегальных арганізацыях бачылі дадатковы сродак, неабходны для каардынацыі легальнай дзейнасці. ... к значнай апазіцыі курсу на максімальную легалізацыю ў ... х кіраўнікоў Бунда не было, і ўсе рашэнні ЦК у гэты перыяд адлюстроўвалі пазіцыю большасці, якая не ставіла задачы стварэння шырокай нелегальнай арганізацыі [17].

У такіх умовах ліквідатарства ЦК Бунда не адважыўся

заклікаць радавых бундаўцаў да забастоўкі ў сувязі з ра...
II Думы, а выпусціў толькі пракламацыю на яўрэйска...
аўтарам якой з'яўлялася М. Фрумкіна. У ёй падкрэслів...
што толькі рэвалюцыйная барацьба можа вырашыць ...
ныя праблемы палітычнай перабудовы расійскага жыцц...
клікаючы галасаваць за сацыял-дэмакратаў на будучых ...
рах, Бунд расцэньваў такое галасаванне як пратэст супра...
нуючага рэжыму і адзначаў: «Ні адно месца ў Думе не п...
быць аддадзена без бою» [18].

Пытанне наконт новай выбарчай кампаніі было вы...
на абмеркаванне раённых канферэнцый. Яны прайшлі ў ...
це, Пінску, Вільні, Беластоку.

У верасні 1907 г. споўнілася 10 гадоў дзейнасці Бунда ...
нават юбілей не выклікаў духоўнага ўздыму сярод яго чл...
Улады закрылі штодзённую газету «Гофнунг», якая вы...
лася ў Вільні ў верасні—лістападзе 1907 г. і арыштавалі ...
членаў ЦК Бунда А. Крэмера і П. Койгена, а таксама ра...
каў рэдакцыі газеты М. Фрумкіну і Х. Гельфанда.

Між тым па рабочай курыі бундаўцы змаглі правесці ...
упаўнаважаных у Вільні — 3, у Пінску — 2 і Магілёве — ...
У Ашмянах і Слуцку па аднаму выбаршчыку прайшлі п...
радской курыі.

На III Савеце партыі эсэраў, які адбыўся ў ліпені 1907 ...
канстатавалася, што прычыны, якія выклікалі рэвалюц...
захоўваюцца, і новы рэвалюцыйны выбух непазбежны. Э...
лічылі, што падзеі 3 чэрвеня вярнулі краіну ў дарэвалюцы...
стан. Дзяржаўная дума, абраная паводле новага выбарчага ...
кону, ацэньвалася імі як дэкарацыя ранейшага самадзяр...
на-паліцэйскага рэжыму і канстытуцыйная фікцыя. Адс...
рабілася выснова — усё трэба «пачынаць спачатку» і вярну...
да ранейшых форм, метадаў і сродкаў барацьбы. На III Са...
партыі было прынята рашэнне байкатаваць III Дзяржаў...
думу [19].

У газеце «Знамя труда», цэнтральным органе партыі, з...
шчаліся заклікі: «Да выбараў неабходна стаць спіной, тр...
дабіцца, каб спіной да іх стаў і народ і ўсе свае сілы ...
карыстаў на падрыхтоўку да новай настойлівай барацьбы» [...
Эсэры сцвярджалі, што «ісці ў III Думу лагічна толькі т...
хто страціў веру ў рэвалюцыю». Усіх праціўнікаў байк...
эсэры абвясцілі здраднікамі. «Няхай іншыя партыі, групы, ...
пісала газета, — адна за другой сыходзяць з рэвалюцыйн...
шляху, на якім яны раней імкнуліся стаяць. Наша парты...
заняўшая мужна гэту пазіцыю, першая агаліла меч для ...
крытай барацьбы, не мае ніякіх падстаў змяняць курс і плы...
па цячэнні» [20].

У газетах «Земля н воля», «Знамя труда» у шэрагу нума-
ў за ліпень—кастрычнік 1907 г. былі змешчаны артыкулы з
ікам да неабходнасці байкатаваць выбары. «Земля и воля»
яшчала матэрыялы, у якіх пісалася, што III Дума патрэбна
у, каб атрымаць займы ад замежных банкіраў, ды лепей
мовіцца з дваранамі і фабрыкантамі. А сялянам удзельнічаць
гэтай гульні не патрэбна [21]. Тым больш, што «ў сялян
забрана права абіраць свайго дэпутата на карысць дваран-
ешчыкаў» [22].

У пачатку ліпеня 1907 г. адбыўся VII з'езд Паўночна-За-
дняй арганізацыі партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, на
ім прысутнічалі прадстаўнікі Мінскай, Віцебскай, Смален-
кай і Гродзенскай губерняў. У прынятай на з'ездзе рэзалюцыі
пытанні аб адносінах да выбараў у Думу была прынята так-
ка байкоту. З'езд заклікаў партыйныя арганізацыі не губ-
ь час на дарэмны і нават шкодны для народа ўдзел у Думе
]. У звароце Паўночна-Заходняга абласнога камітэта «Да ся-
!» указвалася, што не царская Дума дасць сялянам зямлю і
ю, а толькі ўстаноўчы сход, абраны ўсеагульным тайным
ласаваннем пасля звяржэння самадзяржаўя [24].

Пазіцыю кіраўніцтва партыі падтрымаў з'езд смаргонскага
товага сялянскага саюза сацыялістаў-рэвалюцыянераў. На
дзе прысутнічала 27 сялян з 18 вёсак (5 воласцяў). Пры-
ая рэзалюцыя аб адносінах да Думы заканчвалася словамі:
ызнаючы ўсеагульнае ўзброенае паўстанне адзіным сродкам
заваёвы зямлі і волі, з'езд лічыць неабходным для падрых-
і гэтага паўстання прыняць усе меры» [25].

Выконваючы рашэнні VII з'езда партыі, кур'еры прыступі-
да распаўсюджвання нелегальнай агітацыйнай літаратуры,
выдавалася ў Вільні і Мінску і паступала праз транспарт-
кантору «Надзея» з Пецярбурга ды іншых гарадоў. У чэр-
1907 г. у Вільні пры вобыску паліцыя знайшла: друкарскі
ок, касы са шрыфтам і каля 10 пудоў друкарскага шрыф-
2834 надрукаваных экзэмпляраў пракламацый «Адносіны да
каўнай думы» партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў [26].

Летам 1907 г. за прыналежнасць да партыі эсэраў і распаў-
ванне партыйнай літаратуры ў Мінскай губерні быў ары-
аны чыноўнік Р. Чапрацкі [27].

5 кастрычніка ў Віцебску на чыгуначным вакзале былі
ыманы паліцыяй два выхаванцы духоўнай семінарыі з ба-
м каля двух пудоў, прысланым са Смаленска. У цюку зна-
ліся заклікі «Да салдат і рабочых!» партыі сацыялістаў-рэ-
цыянераў. Пры вобыску падвальнага памяшкання семіна-
было знойдзена яшчэ 8 пудоў нелегальнай літаратуры [28].

Паводле звестак Дэпартамента паліцыі «Ваенна-рэва-
ная арганізацыя камітэта партыі сацыялістаў-рэвалюцыя
у кастрычніку 1907 г. дзейнічала ў Вільні і Лідзе. Яна
склад зброі з 27 рэвальвераў і вяла агітацыю ў войсках [2

Між тым у газеце «Земля и воля» адзначалася
з 14 тыс. валасцяў імперыі, уключаных у выбарчую кам
толькі з 928 сяляне адмовіліся прыняць удзел у выбарах [3

Іншую пазіцыю ў адносінах да Думы занялі энэсы. П
тыйная канферэнцыя (ліпень 1907 г.) пастанавіла пры
удзел у думскай кампаніі з мэтай «перашкодзіць ураду с
на выкарыстаць фальсіфікаванае народнае прадстаўн
[31]. У Беларусі энэсаўскія арганізацыі не існавалі.

Пасля 3 чэрвеня 1907 г. кіраўнікі БСГ спынілі нелега
дзейнасць, і партыя часова перастала існаваць. Актывісты
засяродзілі ўвагу на культурна-асветніцкай дзейнасці ў г
«Наша ніва».

Ацэньваючы новы выбарчы закон па выбарах у III Д
жаўную думу, газета адзначала яго рэакцыйны хар
і з абурэннем пісала: «Памешчыкі маюць на выбарах най
шую сілу, і таму яны абяруць дэпутатаў ад сялян і гара
выбаршчыкаў таго, хто ім патрэбны» [33]. У шэрагу нум
«Наша ніва» заклікала сялянскіх выбаршчыкаў выбіраць
кі тых, хто мог адстойваць інтарэсы сялян, каб з іх ліку
мешчыкі на губернскіх выбарчых сходах не маглі выбраць
іх стаўленікаў. У ёй указвалася: «Неабходна пільна сачыц
тым, каб з намечаных імі (сялянамі. — М. З.) прадстаўн
і ў воласцях, і ў паветах, і ў губернях не трапіў ні адзін з
нік справы народнай» [33].

Канстатуючы глыбокія ідэйна-тэарэтычныя і тактыч
рознагалоссі паміж бальшавікамі, меншавікамі, бундаўп
эсэрамі і энэсамі, падкрэслім, што ўсе гэтыя партыі адносі
да рэвалюцыйнага лагера, выступалі супраць царызму, бол
менш паслядоўна абаранялі інтарэсы працоўных.

Стратэгія і тактыка народніцкіх і сацыял-дэмакратыч
партый у пострэвалюцыйны перыяд вызначаліся іх ацэн
наконт характару трэцячэрвеньскай манархіі, палітычнай сі
ацыяй у краіне, перспектывамі новай рэвалюцыі.

Наступленне рэакцыі выклікала ідэйны і арганізацы
крызіс Бунда, згортванне дзейнасці яго арганізацый у Белару

Эсэры фактычна адмовіліся ад удзелу ў выбарах. Бай
Думе разглядаўся імі як найбольш грунтоўнае нежадан
ўдзельнічаць у перавароце, як сродак рэвалюцыянізацыі і ар
нізацыі мас.

На ліквідатарскія пазіцыі стала і Беларуская сацыя

...ычная грамада, якая спыніла нелегальную дзейнасць. Яе актывісты згуртаваліся вакол газеты «Наша ніва».

Ні адзін кандыдат левых з Віленскай, Віцебскай, Гродзенскай, Магілёўскай і Мінскай губерняў у лік дэпутатаў Думы не прайшоў. З 36 дэпутатаў ад гэтых губерняў 80,5% месц занялі прадстаўнікі ўрадавых партый.

ЛІТАРАТУРА

1. *Бригадин П. И.* Эсеры в Беларуси (конец XIX в. — февраль 1917 г.). Мн., 1994.
2. *Король А. С.* Большевики Белоруссии в революции 1905—1907 гг. Мн., 1986.
3. *Солошенко В. И.* Большевики в борьбе с мелкобуржуазными партиями в Белоруссии (1903 — март 1917 г.). Мн., 1981.
4. *Біч М. В.* Узмацненне шафінізму ў палітыцы царызму. Барацьба за нацыянальнае адраджэнне //Нарыс гісторыі Беларусі. Мн., 1994. Т. 1.
5. *Гусев В. К., Полушкина В. А.* Стратегия и тактика большевиков в отношении непролетарских партий. М., 1983. С. 27.
6. Очерки истории Коммунистической партии Белоруссии. Мн., 1968. Т. 1. С. 175.
7. ДАРФ. Ф. 102. 00. 1097. Спр. 12. Ч. 32. Л. 114—145.
8. ДАРФ. Ф. 102. 00. 1097. Спр. 475. Ч. 2. Л. 112.
9. ДАРФ. Ф. 102. Воп. 237. Спр. 475. Л. 158—162.
10. История рабочего класса Белорусской ССР. Мн., 1984. Т. 1. С. 298.
11. ДАРФ. Ф. 124. 1909. Спр. 814. Л. 3.
12. Тамсама. Ф. 102. 00. 1907. Спр. 5. Ч. 6. Л. 52.
13. Тамсама. Ф. 124. 1909. Спр. 814. Л. 1—2.
14. Пролетарий. 1907. 29 окт.
15. Голос социал-демократа. 1908. № 6—7.
16. Окраина. 1907. 10 авг.
17. Штимме фон Бунд. 1909. № 2.
18. *Яцкевіч І.* Думская тактыка Бунда ў Беларусі (1906—1910 гг.) //Беларускі гістарычны часопіс. 1997. № 3. С. 16.
19. Знамя труда. 1907. 12 июля; История политических партий России. М., 1994. С. 169.
20. Знамя труда. 1907. 27 окт.
21. Земля и воля. 1907. № 9. С. 1—2.
22. Знамя труда. 1907. 2 июля.
23. РДГА. Ф. 1741. Воп. 1. Спр. 21022. Л. 1.
24. ДАРФ. Ф. 102. 00 1907. Спр. 9. Ч. 2. Л. 131.

25. Тамсама. Спр. 11. Ч. 6. Л. 5—6.
26. Тамсама. Ф. 124. 1909. Спр. 159. Л. 1.
27. Тамсама. Спр. 234. Л. 20.
28. Могилёвский вестник. 1907. 9 окт.
29. ЦАРФ. Ф. ДП. 00. 1907. Спр. 9. Ч. 6. Л. 7—8, 13.
30. История политических партий Росии... С. 169—170.
31. ДАРФ. Ф. 102. ДП. 00. 1907. Спр. 617. Л. 22—
Спр. 15. Л. 49—51.
32. Наша ніва. 1907. 8 чэрв.
33. Тамсама. 31 жн.

SUMMARY

The activities of social-democratic and national parties 1907 the election to the III-rd State Duma (1907) in Vilensk, Vitebsk, G Minsk and Mogylyov provinces are the subject of examination article.

УДК 947. 084. 6.

Ю. А. Мартынаў

НЕКАЛЬКІ ЭПІЗОДАЎ З ЖЫЦЦЯ «ВОРАГА НАРОДА» БУХАРЫНА

9 кастрычніка 1999 г. споўніцца 110 гадоў з дня нарадж ня М. І. Бухарына, вядомага палітыка і грамадскага дз першай паловы XX ст., аднаго з кіраўнікоў бальшаві краіны. Пад час перабудовы, у 1988 г., навуковая грам скасць шырока адзначыла стогадовы юбілей М. І. Бухар Да гэтай падзеі было прымеркавана выданне серыі кніг, да ментальная кінастужка, навуковыя семінары і канферэн дыскусіі на старонках перыядычнага друку, навуковых час саў і нават адзін з выпускаў папулярнай тады тэлеперада кампаніі «ВИД».

У другой палове 90-х гг. спрэчкі вакол асобы і дзейна М. І. Бухарына паступова зніклі, перабудова скончылася і вядомага дзеяча бальшавіцкай партыі і Савецкай краіны ама забылі. Тым не менш яго ідэі, палітычныя, філасофскія і эк намічныя погляды, тэарэтычныя працы набываюць у наш усё большую актуальнасць.

З моманту стварэння Камуністычнага Інтэрнацыяна ў 1919 г. М. І. Бухарын уваходзіў ва ўсе кіруючыя органы тай міжнароднай арганізацыі. На першым кангрэсе Камінтэр (2—6 сакавіка 1919 г., Масква), Мікалай Іванавіч выступ